ریشەکانی تیروریزم و دەوری روناکبیران لە کۆمەڵگا

وتووێژی ساعید سەعید
لەگەڵ
نەوام چامسکی
وەرگێران: عوسمان _ م

لە ئەرشیفی دەنگەکان ەوە– ٢٠١٦-١١

نەوام چامسکی، روناکبیری نارازی و خاوەن هەڵوێستی خەڵکی ئەمریکایە کە شانازییەکانی ئاکادمیکی خۆی لە بورای “زمان ناسی” بەدەست هێناوە. بەڵام بە هۆی هەڵوێست و خەباتی لە دەیەکانی رابوردودا، تەقریبەن بووەتە رێچکەیەک لە بزوتنەوەی روناکبیریی چەپ و دژی ئەمپریالیست. لێرەدا، سەعید ساعید، بۆ دۆزینەوەی ریشەی مێژویی و مەنتیقیی تیروریزمی ئیسلامی، لەگەڵ چامسکی کەوتوەتە وتوێژ و هەروەها، لە بیروبۆچونی ئەو سەبارەت بە دەوری مێژویی روناکبیران ئاشنا دەبێ کە یەکجار زۆر شیاو و جێگای خوێندنەوەیە.

ساعید سەعید: کاتێک لە تیروریزم دەکۆڵینەوە، تا چ رادەیەک گرنگە کە ئێمە لە دەوری حکومەتەکانی وەک ئەمریکا و بریتانیا ئاگادر بین؟

چامسکی: ولام دانەوە بەم پرسیارە بەستراوەتەوە بەوەیکە ئایا دەمانەوێ راستگۆ و سادق بین و راستیەکان بڵێین؟ وە یان ئەوەیکە دەمانەوێ یارمەتیەکمان بە دەسەڵاتی حکومەتێک کردبێ؟ ئێمە دەبی تیروریزم لە تەواوی شیوە جۆراوجۆرەکانیدا شی بکەینەوە. من 25 ساڵ لەوەپێش، کاتێک کە کابینەی رێگان لە ساڵی 1981 هاتە سەرکار و رایگەیاند کە تەوەری سەرەکیی سیاسەتی دەرەوەی “شەر لەگەڵ تیرۆر”ە، لە سەر تیروریسم نوسیومە. “شەر لەگەڵ تیرۆر” بۆ ئەو حکومەتانە شەر لەگەڵ تیرۆریزمی هیدایەت کراو لە لایەن حکومەتەکانەوە بوو کە بە “تاعونی مەدێرن” ناویان دەبرد و بە ئاکامی وەحشیگەریی ئەم جۆرە شتانەیان ناساند. ئەمە، ناوەندی سیاسەتی دەرەوەی ئەوان بوو و منیش هەر لەو کاتانەدا لەبابەت تیرۆریزمەوە دەمنوسی.

بەڵام، ئەوەیکە من دەمنوسی، بە دەلیلێکی زۆر سادە، دبوە هۆی تورە بونی ئەوان. لەبەر ئەوەکە، من (لە نوسراوەکانمدا) لە پێناسەی یاسایی و رەسمیی دەوڵەتی ئەمریکا لە تیرۆریزم کەڵکم وەر دەگرت. ئەگەر ئاوا پەناسەیەک لە تیرۆریزم بە کار ببەین، ئاکامەکەی دەبێتە ئەوە کە دەوڵەتی ئەمریکا بە سەرەکیترین حکومەتی تیرۆریستی و گەورەترین پاڵپشتی تیرۆریزم لە جیهان بناسین. بەڵام چونکە ئاوا ئاکامەک بە دڵیان نەبو، تورەیانی دەکرد.
مەسەلەکە ئەوەیە کە نایانەوێ "تیرۆریزمی خۆیی" بە تیرۆریزم بناسن. (بۆ ئەوان) هەمیشە تیرۆریزم ئەو شتەیە کە ئەوانیتر لەگەڵ ئێمەی دەکەن. بەڵام، بەهەر حاڵ، تیرۆریزمە و ئەگەر ئێمە خوازیاری بەگژدا چونەوەی لێبراوانەی تیرۆریزمین، دەبێ ئەم راستیە قەبوڵ بکەین.

ساید سەعید: لە ساڵی 1979، روسیە ئەفغانستانی داگیر کرد. ئەمریکا لە رژیمی "ضیاءالحەق' لە پاکستان کەڵکی وەرگرت تا شەرکەرانی ئیسلامی لەباری ماڵیەوە دابین بکا. ئەمە، بۆ ضیاء، وەک چرا سەوزێک بوو تا تیرۆریزم لە سنورەوە تێپەرێنی بۆ کشمیر. دەڵێن کە هەر ئێستا هەر ئەوانە لە بومبایی خەریکی بومب تەقاندنەوەن. بە تەواوی ئاشکرایە کە ئیستا، ئەم گوروپانە، لە ژێر کونترۆڵی هیچ حکومەتێکدا نین.

چامسکی: مێژوی بزوتنەوەی جیهادی*، بە شیوە نوێیەکەی، دەگەرێتەوە بۆ بەر لە ئەفغانستان. ئەوانە لە ئەساسدا، لە ساڵەکانی 1970 لە میسر پێک هاتن. لەوێدا دەکرێ ریشەی بزوتنەوەی جیهادی و ریشەکانی روناکبیری و هەلسوراوەکانی و هەروەها تیرۆریزم بدۆزرێتەوە. بەڵام، هەرکە روسیە، ئەفگانستانی داگیر کرد، کابینەی ریگان بە هەلی زانی تا ئامانجەکانی شەری ساردی خۆی بەرێتە پێش. ریگان ئەم کارەی بە بەشداریی دەوڵەتی پاکستان، عەرەبستانی سعودی و ئەوانیتر ئەنجامدا. بەم شیوەیە بوو کە کابینەی ریگان، توندرەوترین ئیسلامیەکان کە دەیتوانی لە ئاستی جیهان پەیدایان بکا، رێکبخا و بردنی بۆ ئەفغانستان، رایهێنان و چەکداری کردن. ئەوەش بلێم کە، ریگان پشتیوانی لە ضیاءالحق کرد، کە پاکستانی کردبو بە وڵاتی مەکتەبی ئیسلامیە توندرەوەکان. تەنانەت دەوڵەتی ریگان، بۆ ئەوەی بتوانێ یارمەتیەکانی ئەمریکا بۆ دەوڵەتی پاکستان بەردەوام بکا، بەردەوام دەوڵەتی ئەمریکای دڵنیا دەکردەوە کە دەوڵەتی پاکستان خەریکی دروست کردنی چەکە ناوەکیەکان نییە. لە حاڵێکدا خەریکی دروست کردنیان بوو!

ئاکامی ئەم پلانانەی ئەمریکا، هەم لەتمەی لە پاکستان داو هەم بزوتنەوەی جیهادیی نێونەتەوەیی پێک هێنا، کە ئوسامە بن لادنی لێ کەوتەوە. پاشان ئەم بزوتنەوەیە پەرەی گرت. لەوانەیە ئەوان ئەم بابەتەیان پێ خۆش نەبێ، بەڵام خۆیان پێکیان هێنا. وە ئیستا، بە هەمان شێوە کە تۆ دەڵیی، لە کشمیریش هەن.
ئەڵبەتە کشمیر بەسەرهاتێکی تێکچڕاوترە. لە کشمیر لەگەڵ گیروگرفتێکی زۆر بەرەوروین کە دەگەڕێتەوە بۆ سالانی پیش. بەڵام دەتوانین شوێنی تێک هەڵچونەکانی کشمیر لە ساڵەکانی 1980 هەڵکەین. یانی ساڵی 1986، کە هێندوستان ڕێی لە بەرێوە چونی هەڵبژاردن گرت. یانی لە راستیدا هەڵبژاردنی دزی. ئەمە بو بە هۆی ئەوەکە کۆمەڵگا بەرەو گرژی و توندوتیژیی تیروریستی و کارەساتی ترسناک بکێشرێ ، کە ئەرتەشی هێندوستان دەستی دایە.

ساعێذ سەعید: ڕاگەیەنەرە گشتیەکان،ئەوەیکە بە "پاشماوەی ئیستیعمار" ناو دەبرێ ڕەدی ناکەنەوە. ئەم ئیرسە چی دەورێکی لە تیروریزمی خۆیی وڵاتانی وەک ئەمریکا، بریتانیا و کانادا و ئوسولەن تیروریزم لە شێوەی گشتیدا هەیە؟

چامسکی: ئەم مەسەلەیە لە ڕۆژاوا ناهێنریتە گۆڕێ، چونکە باس کردن لە جینایاتێک کە خۆتان کردوتانە، ئازار دەرە. ئەگەر چاوێک بە شەرەکانی ئەمڕۆ کە لە سەرتاسەری جیهان لە ئارا دایە بخشێنین، لە ئەفریقا، لە ڕۆژهەڵاتی ناوەراست و ئاسیای جنوبی، زۆربەی ئەمانە پاشماوەی سیستەمی ئیستیعمارین. هێزە ئیستیعماریەکان، پێک هێنانی وڵاتانی دەستکردیان بەسەر جیهاندا سەپاند کە هیچ پێوەندیەکی بە نیازەکان و خواستەکان و پێوەندیەکانی خەڵکانی ئەو وڵاتانە نەبوو. تەواوی ئەم وڵاتانە لەسەر بنەمای قازانجی هێزە ئیستیعماریەکان پێک هاتن و پاشان کاتێک ئیستیعمار بوو بە پێکهاتەیەکی نوێی ئیستیعماری، تەواوی ئەم دژایەتیانە بە شێوەی توندوتیژی سەریان هەڵدا و تەواوی ئەو کارەساتانەی خوڵقاند کە ئەمڕۆ لە دنیا هەیە.

چلون دەتوانن بڵێن کە ئەمانە پێوەندی بە ئیستیعمارەوە نییە؟ دیارە کە هەیانە! تەنانەت راستەوخۆ پێوەندییان هەیە. سەیری هەر ئەم تەقینەوانەی لەندەن لە ساڵی 2005 بکەن. بلێر هەوڵیدا وای نیشان بدا کە ئەو تەقینەوانە پێوەندییان بە بەشداری بریتانیا لە داگیر کردنی عراق نییە. بەراستی گاڵتە جارییە و جێگای پێکەنین. راپورتە ئەمنیەتیەکان لە کەسانێک کە لە تەقینەوەکان بەشدار بون بریتیە لەوە کە ئەوانە وتویانە بە هۆی بەشداریی بریتانیا لە داگیر کردنی عێراق و ئاکامە ترسناکەکانی هەڵخراون تا دژ کردەوە

نیشان بدەن.

سا□د سەعید: دەوری روناکبیر لە هەڵوێست بەرانبەر بە ئەمپریالیسم چییە؟ وە ئاێا ئەوانە بە ئەرکی خۆێان هەستاون؟

چامسکی: بەداخەوە، روناکبیران تەنیا خەریکی کاری مێژویی خۆێانن. ئەگەر لەباری مێژوییەوە، تا رابوردوە دورەکان چاوی لێ بکەین، بەداخەوە، کاری روناکبیران پاساوی پێکهاتە و قەوارەی دەسەڵات و کارەساتەکانی بوە. بە هەمان شیوە کە لە بڵاوکراوەی "ناشناڵ پۆست" National Post ، لە بابەت پسپورانی کاری ستالینیستەوە نوسراوە، کاری روناکبیران لە رابوردوە دورەکانەوە هەر ئەمە بوە.

ئەگەر چاوێک لە ئێنجیل بکەین، توێژێک لە ئینسانەکان دەبینین کە ئەوانیان بە "پێغەمبەر" ناو دەبرد. تەرجۆمەی ئەم وشە نارونە، کاری هەمان روناکبیرە. ئەوان روناکبیرانی نارازی بون. رەخنەێان لە پاشا شەرانیەکان دەگرت، لێکدانەوەی جوگرافیای سیاسیان دەهێنا گۆرێ، رەفتاری ئەخلاقی لەگەڵ هەتیوان و رەفتاری شایستەێان تەبلیغ دەکرد. ئایا رەفتاری باشیان لەگەڵ کرا؟ نا، ئەوانیان خستە زیندان و ئاوارەی بیابانیان کردن و وەلاێان نان. بەڵام، ئەوانەی کە رەفتاری باشیان لەگەڵ کردن، ساڵانێکی دواتر لە فێر کردنە دینیەکاندا وەک "پێغەمبەری درۆینە" ناویان بردن.
وە لە مێژودا هەمیشە بەم شێوەێە بوە. دەوری راستەقینەی روناکبیران، بەردەوام پشتیوانی کردن لە دەسەڵات بوو. پرسیار ئەوەیە کە ئایا دەبو ئاوا بێ؟ دیارە کە نە! ئەوان دەبێ بەدوای حەقیقەتدا بگەرێن، راستگۆ و سادق بن، پشتیوانی ئازادی و عەدالەت بن. دیارە بریکیان، هەن. توێژێکیان ئەم کارە ئەنجام دەدەن. بەڵام، خراپ لەگەڵیان هەڵسوکەوت دەکەن. ئەوان هەمان کار دەکەن کە روناکبیرێک دەبی بیکا.

سا□د سەعید: باشە، ئەنگێزەی تۆ چییە(چ شتێک تۆی هان داوە)؟

چامسکی: من تەنیا بەسەرهاتێکی کورتت بۆ باس دەکەم. ماوێەک لەوە پێش، بۆ وتار و وتووێژ لە زانستگەی ئەمریکایی لە بەیروت، چوم بۆ ئەو شارە. پاش قسەکانم، خەڵک دەهاتن و دەێانەویست قسەم لەگەڵ بکەن و کتێبەکانیان ئیمزا بکەم. ئەمە بێنە بەر چاوی خۆت کە من، لە هۆڵی شانۆگەری لە ناوشار، خەریکی قسە کردن بوم و خەڵکێکی زۆر لە دەورم کۆ ببونەوە کە ژنێکی گەنجی بیست و چەند ساڵە هاتەم پێشم و وتی: "من کیندا"م. خەریک بو ببورێمەوە و بکەومە زەوی.

تۆ کیندا ناناسی. چونکە، لە کۆمەڵگاێەکدا دەژیت کە دەێەوێ راستیەکان بشارێتەوە. بەڵام من دەمزانی ئەو کێێە. ئەو یەکێک لە کتێبەکانی منی بەدەستەوە بوو و لاپەرەێەکی کردبووەوە کە نامەێەکی خۆی لە تەمەنی 7 ساڵیدا تێدا چاپ کراوە. راست پاش بومبارانی لیبی لە لاێەن ئەمریکاوە بوو. لەو کاتەدا، بنەماڵەی ئەو لە لیبی دەژیان. ئەو نامەێەکی نوسیبو کە یەکێک لە بەرادەرە هەواڵنێرەکانی من دۆزیبویە‌وە. ئەو هەواڵنیرە تەلاشی کرد تا ئەم نامەێە لە ئەمریکا بڵاو بکاتەوە. بەڵام، چونکە کەس ئامادە نەبو بڵاوی بکاتەوە، پێی نەکرا. ئەو نامەێەی دا بە من و من چاپم کرد. لە نامەکەدا نوسرابو: “جەنابی ریگانی خۆشەویست، من 7 ساڵمە. من دەمەوێ بزانم کە بۆچی تۆ خوشکە بچکۆلەکەم و یەکێک لە دوستەکانم و بوکەشوشەکەی منت کوشت؟ ئاێا لەبەر ئەوەێە کە ئێمە فەلەستینین؟ کیندا!”

ئەمە یەکێک لەو نامە تەکاندەرانە بوو کە من بینیبوم. کاتێک کیندا هاتە پێشم و وتی کە : “من کیندام”، هەروەک وتم، خەریک بوو ببورێمەوە و بکەوم. نەک لەبەر روداوێک کە روی دا، بەڵکو لەبەر ماناێەک کە هەیبو. لێرەدا، دەوڵەتی ئەمریکامان هەێە کە بە بی هیچ دەلیلێک و پێشزەمینەێەک، وڵاتیک داگیر و بۆمباران دەکا. دەکوژێ، لەناو دەبا و هیچکەسێک ناێەوێ بزانێ کە کچۆ□ە□ەکی 7 ساڵە لە لەبارەی ئەم کارەساتەوە چی نوسیوە.

ئاوا روداوێک، کە تۆ دەتوانی لە 10 هەزاردا زەربی بکەی، من هان دەدا لەم کارەم بەردەوام بم. وە دەبێ خەڵکانی تریش بۆ ئەم کارە هان بدەم.